

Список використаних джерел

1. Закон України «Про судовий збір» —
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>
2. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» —
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>
3. ЄСПЛ, *Kreuz v. Poland* (Application no. 28249/95) —
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59572>
4. ЄСПЛ, *Airey v. Ireland* (Application no. 6289/73) —
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420>
5. OECD, *Equal Access to Justice for Inclusive Growth* —
<https://www.oecd.org/gov/equal-access-to-justice-2019.htm>
6. Cappelletti M., Garth B., *Access to Justice* —
<https://global.oup.com/academic/product/access-to-justice-9780882771890>
7. World Justice Project, *Technology and Access to Justice* —
<https://worldjusticeproject.org>
8. FRA (EU Agency for Fundamental Rights), *Access to Justice in Europe* —
<https://fra.europa.eu/en/publication/2011/access-justice>
9. UNDP, *Removing Financial Barriers to Justice* —
<https://www.undp.org>

Гритчина Олена Олегівна

здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Журавель Вікторія Віталіївна

здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Науковий керівник:

Хахуцяк Ольга Юріївна

завідувач кафедри кримінальної юстиції навчально наукового інституту права та психології НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА НОВІ ПІДХОДИ

Президент України видав Указ про введення воєнного стану 24 лютого 2022 року. Указ одразу прийняла Верховна Рада. Згідно зі ст. 64 Конституції України, у разі введення воєнного стану немає обмежень щодо судового захисту, а правосуддя має здійснюватися належним чином. Важливо констатувати, що українське судочинство раніше працювало за різними правовими системами; врахування у роботі правил, пов'язаних із спалахом коронавірусної інфекції.

Поки діє воєнний стан, існує багато небезпек для суддів та інших працівників юстиції. Не тільки країна, яка вторглась, може загрожувати життю

суддів, але й окупація території може спричинити серйозні ускладнення у роботі. Думка про те, що уряд втрачає контроль над частинами України, може вплинути на здійснення правосуддя, як і думка про те, що ракети та авіація використовуються для бомбардування всіх територій України. Мають бути встановлені нові методи і форми здійснення правосуддя, однією з основних форм має стати судове засідання, в якому приймається рішення по суті.

Право на доступ до правосуддя є однією з ключових гарантій верховенства права та захисту прав людини. У мирний час воно забезпечує стабільність суспільства, а в умовах воєнного стану набуває особливого значення, адже саме судова система стає інструментом захисту громадян від свавілля та порушень їхніх прав [1]. Положення ст. 64 Конституції України підкреслює непорушність права на судовий захист, яке є базовим елементом демократичної держави. Втім, війна створила низку серйозних викликів для функціонування судової системи. Близько 20% судів України не змогли здійснювати правосуддя через окупацію територій та руйнування інфраструктури [2].

Судді та учасники процесу постійно перебувають під загрозою для життя, що унеможлиблює проведення відкритих засідань у небезпечних регіонах. Додатково виникають проблеми з комунікаціями: перебої зі зв'язком та інтернетом обмежують доступ до електронних систем судочинства [3].

Запровадження воєнного стану створює численні виклики для національної правової системи, адже правозастосовні органи змушені працювати в умовах значного тиску, обмежених ресурсів і постійних загроз. Ці виклики мають багатогранний характер, охоплюючи питання забезпечення прав і свобод громадян, дотримання законності, а також ефективної роботи судової та правоохоронної систем.

Першим ключовим викликом є баланс між забезпеченням національної безпеки та захистом прав і свобод громадян. В умовах воєнного стану можуть обмежуватись певні конституційні права, такі як свобода пересування, право на мирні зібрання чи доступ до інформації [4].

Другим викликом є забезпечення законності в умовах надзвичайних обставин. Правозастосовні органи працюють у складних умовах, які включають військові дії, руйнування інфраструктури, проблеми з доступом до документів та інформації. Це ускладнює розслідування злочинів, зокрема військових, таких як воєнні злочини чи диверсії. За даними Офісу Генерального прокурора, станом на кінець 2023 року в Україні зареєстровано понад 100 тисяч злочинів, пов'язаних із агресією російської федерації, що значно перевищує звичайні показники [5].

Третій виклик пов'язаний із забезпеченням ефективної роботи судової системи в умовах війни. Через активні бойові дії та окупацію частини територій багато судів були змушені призупинити свою діяльність або перемістити офіси в інші регіони. Це суттєво ускладнює доступ громадян до правосуддя та своєчасний розгляд судових справ. Водночас значне навантаження на суддів і недостатність матеріальних ресурсів створюють додаткові перешкоди для нормального функціонування судової системи, що призводить до накопичення нерозглянутих справ і уповільнення судочинства.

Четвертий виклик стосується організації ефективної діяльності правоохоронних органів. Поліція, СБУ та інші служби повинні виконувати численні завдання, зокрема підтримання громадського порядку, боротьбу з диверсійними групами, забезпечення евакуації населення та охорону критично важливих об'єктів. Такі умови вимагають значного ресурсного забезпечення, проте обмеження в персоналі, технічному оснащенні та матеріальних ресурсах створюють значні труднощі для виконання цих функцій у повному обсязі.

Окремою проблемою є забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Через бойові дії мільйони людей змушені залишати свої домівки, що спричиняє значний тиск на державні органи, які забезпечують соціальні гарантії. Багато переселенців стикаються з труднощами при отриманні необхідної допомоги, доступі до працевлаштування, медичного обслуговування та інших послуг [6]. Ця ситуація створює додаткове навантаження на соціальну інфраструктуру країни, що потребує негайного вирішення та розробки ефективних механізмів підтримки.

Воєнний стан вплинув і на *доступ до судових рішень*. Відповідно до ч. 2 ст. 2 Закону України «Про доступ до судових рішень» усі судові рішення є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше наступного дня після їх виготовлення і підписання, крім ухвал про арешт майна та тимчасовий доступ до речей та документів у кримінальних провадженнях, які підлягають оприлюдненню не раніше дня їх звернення до виконання. Обмеження або відтермінування загального доступу до електронних ресурсів ЄДРСР з інших підстав, ніж це визначено законами України «Про доступ до судових рішень», «Про державну таємницю», не допускається.

У відповідь на ці виклики пропонуються нові підходи. Одним із ключових напрямів є цифровізація правосуддя: активне використання відеоконференцій, електронних кабінетів та цифрових доказів [7]. Це дозволяє забезпечити доступ до суду навіть за умов обмеженої фізичної присутності. Важливим рішенням є створення мобільних та виїзних судів у безпечних регіонах, що дає можливість громадянам реалізувати своє право на судовий захист. Законодавство також має бути гнучким: процесуальні строки продовжуються, а процедури спрощуються з урахуванням воєнних реалій [8].

Особливу увагу слід приділяти захисту вразливих груп населення — переселенців, військових та жертв воєнних злочинів. Для них створюються спеціальні програми підтримки, а також розвивається система онлайн-правової допомоги: дистанційні консультації, чат-боти та гарячі лінії [2].

Таким чином, доступ до правосуддя у воєнний час є ключовим чинником збереження верховенства права та довіри до держави. Виклики, спричинені війною, потребують інноваційних рішень: цифровізації, мобільних судів, міжнародної співпраці та адаптації законодавства. Головна мета полягає у забезпеченні балансу між безпекою та правами людини навіть у надзвичайних умовах.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2024 рік. Київ: Апарат ВРУ, 2025.
3. Лотиш А. Правосуддя в умовах війни: сучасний стан та перспективи розвитку. Київ: Юридична думка, 2023.
4. Конституція України: (з офіц. тлумаченням Конституційного Суду України). К.: Ліра, 2006. 96 с.
5. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Головна – Офіс Генерального прокурора. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2?utm>.
6. Наливайко Л.Р., Коршун А.А. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб: теорія та практика: монографія. К.: Хай-ТекПрес, 2023. 192 с.
7. Горбалінський В.В., Задаля Д.К. Доступ до правосуддя в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи вирішення. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2023.
8. Судочинство під час війни: виклики та особливості здійснення правосуддя // Юридичний журнал. № 4, 2023. С. 15–27.

Домашенко Аліна Олександрівна

здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Науковий керівник:

Кубарєва Ольга Володимирівна

професор кафедри кримінальної юстиції навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Адвокатура як незалежний правовий інститут є одним з ключових гарантійних механізмів забезпечення прав і свобод людини у демократичному суспільстві. Із запровадженням в Україні правового режиму воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією російської федерації права людини зазнали суттєвих обмежень, а функціонування органів правосуддя набуло специфічних рис.

В умовах війни саме адвокатура виступає інструментом захисту громадян від можливих зловживань державної влади та гарантом доступу до правосуддя, що зумовлює надзвичайну актуальність дослідження діяльності адвокатів у цей період. Правові режими, що дозволяють тимчасово обмежувати конституційні